

debatt@klassekampen.no

IDEER

Klassikeren

Definisjoner tilhører de som definerer, ikke den som blir definert.

Toni Morrison

Genetikeren David Reich vil utfordre politisk korrekte akademikere. Men biologiens rasebegrep blir ikke mer relevant av den grunn.

Evolusjonsromantikken

Ageliki Lefkaditou
VITENSKAP

Hvem er vi? Hvor kommer vi fra? Dette er eldgamle spørsmål som fremdeles fascinerer oss. Mange hevder vi nå endelig er på vei til å løse denne besnærende gåten, ved hjelp av DNA-teknikker. Blant dem genetikeren David Reich, som nylig har publisert den kritikerroste boka «Who we are and how we got here» (2018). Boka skildrer fremskrittene innen DNA-forskning på mennesker, særlig med fokus på de mange prestasjonene Reichs laboratorium står bak. Den fører seg inn i en rekke populærvitenskapelige – og populære – utgivelser om DNA. Den gir et godt grunnlag for å utforske noen av de vitenskapelige, etiske og politiske problemstillingene rundt DNA-forskningen og formidlingen.

Human evolusjonsgenetik er i rask endring. Enkelte av

teoriene – selv i vitenskapelige artikler – vil være utdatert innen de er trykket. Ved å analysere gamle genomer (aDNA-forskning), ble det for eksempel så sent som i 2010 påvist at neandertalere og moderne mennesker fikk barn sammen. På samme tid ble en annen art som vi ikke engang mistenkte at eksisterte, denisovanere, oppdaget. Først i 2018 fikk vi vite at også disse parete seg med moderne mennesker, i to ulike perioder. I april 2018 foreslo en ny studie av fossiler at det kan ha vært flere migrasjoner av moderne mennesker ut av Afrika.

Alt dette er spennende nyheter for dem som er interessert i menneskets evolusjon. Likevel må vi ikke glemme hvor tentative og mangelfulle disse antakelsene er. Avisoverskrifter som «Når de døde våkner», om Karin Bojs populærvitenskapelige bok «Min europeiske familie, de siste 54.000 årene», og Reichs boktittel, som ikke rommer et spørsmålstegn, gir inntrykk av at DNA-fortellinger er mer definitive enn de egentlig er. Men DNA gir oss ikke et objektivt eller sannferdig innsyn i vår felles fortid, samtid, eller fremtid. Når DNA-dataene kombineres med andre kilder fra historie, arkeologi, historisk

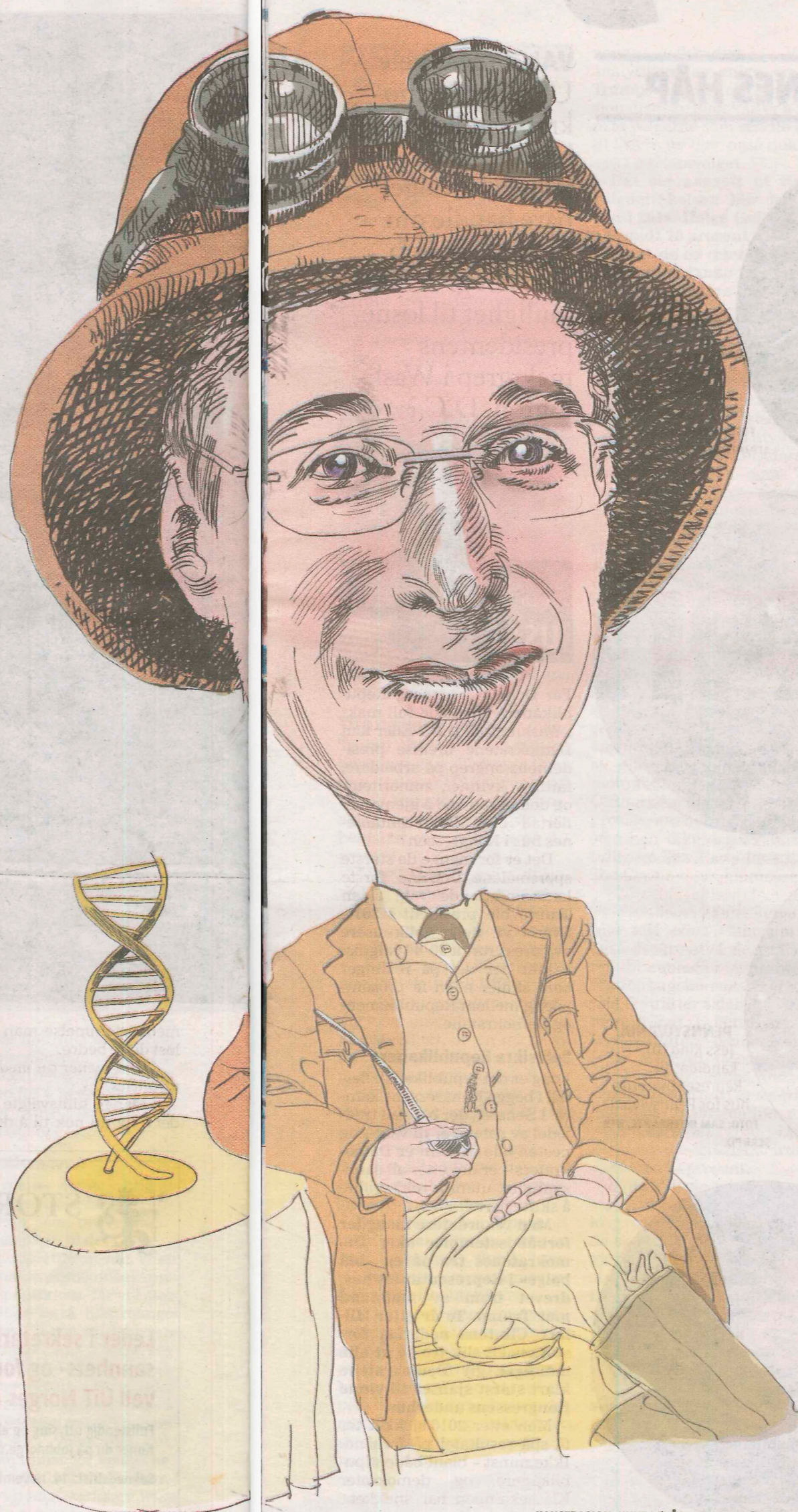
lingvistikk, antropologi, paleoklimatologi og paleontologi, kan vi få et mer komplett bilde av fortiden. Alt vi kan gjøre er å tolke disse ofte motstridende kildene så møysommelig som mulig. Da oppdager vi historier som fremstår som mer sannsynlige enn andre. Likevel forblir det meste av fortiden utilgjengelig. Det er vi, enten som forskere eller som samfunn, som velger hvilke temaer vi ønsker å følge og hvordan funnene fra slike forskning skal tolkes.

Reichs bok diskuterer genomforskningens kobling til rasebegrepet og genetikens historie. Kort oppsummert utfordrer Reich det han anser som en etablert dogma, skapt av politisk korrekte akademikere som fornektet rasekategorienes biologiske relevans. I stedet spør han at slike kategorier i framtida vil bli viktige for å forklare forskjeller i atferd og helse mellom ulike grupper. Han mener at hvis forskerne ikke snakker om de biologiske forskjellene mellom de sosialt konstruerte «rasene», vil andre som er fordomsfulle kunne utnytte denne forskningen til å tjene sine formål.

Denne tolkningen har forårsaket kontrovers. Det gjelder spesielt Reichs slurvete bruk av ord som

«rase» og «lokal befolkning» og hans gjengivelse av andre forskernes synspunkter. Kritikerne forklarer at geografisk strukturert genetisk variasjon finnes, men denne variasjonen er ikke sammenfallende med folkelige raseideer eller tidligere vitenskapelige definisjoner av rase. Det som er viktig, er å identifisere betydningsfulle mønstre i menneskelig biologisk variasjon og deres interaksjon med naturlige og sosiokulturelle omgivelser. «Rase» er et ubrukelig verktøy for dette, og genetikken burde ikke henfalle til å bruke det på mennesker igjen. Vi er dessverre ikke ferdige, verken med vitenskapelig rasisme eller rasisme i samfunnet generelt. I denne sammenheng er forsiktig språkbruk og historisk bevissthet svært viktig.

Vi tilhører alle den samme arten, Homo sapiens, og cirka 99,9 prosent av vårt DNA er felles. Den resterende 0,1 prosenten er skapt av tidligere miljøutfordringer, migrasjoner og kontakt mellom folk. Denne variasjonen er et produkt av et samspill mellom gener, miljøtilpasning og sosiale prosesser, og vi kan ikke trekke klare grenser mellom distinkte grupper. Disse

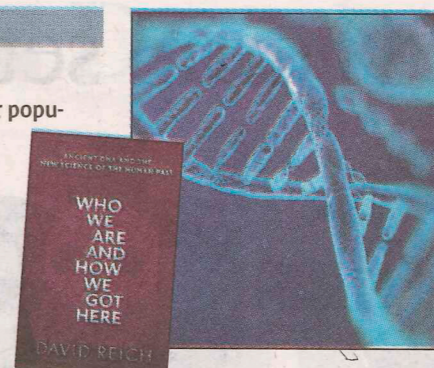
ILLUSTRASJON: KNUIT LØVÅS, KNUITVAS@GMAIL.COM

FAKTA

DNA som populærvitenskap:

Populærvitenskapelige bøker om DNA har blitt stadig mer populære. I år har blant annet den amerikanske genetikkerprofessoren David Reich fått oppmerksomhet for boken «Who we are and how we got here» (2018), en bok som har skapt debatt om DNA-forskningens etiske dilemmaer.

Denne teksten er skrevet av Ageliki Lefkaditou, antropologihistoriker og førstekonservator ved Norsk Teknisk Museum. Hun er kurator for utstillingen «FOLK – fra rasetyper til DNA-sekvenser».

gruppene finnes ikke i naturen. Å fortsette å hevde at biologiske raser finnes, er rett og slett uriktig, og bidrar til å tilsløre fortidens overgrep.

Forskning på biologiske likheter og forskjeller mellom mennesker har en problematisk historie. Forskerne og de populærvitenskapelige forfatterne burde ta for seg koblingene mellom historisk raseforskning og eksempler på utnyttelse, diskriminering, brutal assimilering og utryddelse av mennesker verden over. Slik forskning har bidratt til å legitimere slaveri, kolonialisme, klasseforskjeller og nasjonalisme. Gode bøker som behandler temaet på en mer nyansert måte finnes; ett eksempel er Adam Rutherfords «En kort historie om alle som noe gang har levd» (2018) som viser fram kompleksiteten ved DNA-forskningen og peker på de historiske- og nåtidens problemstillinger.

Reichs bok har en selektiv historieforståelse, med en beleilig påstand om at han «ikke er klar over noen tilfeller hvor forskning innen molekylærbiologi, inkludert genetik – et felt som har oppstått nærmest i sin helhet siden slutten på andre verdenskrig – har medført betydelig skade for historisk forfulgte grupper». Poenget er at opprinnelsen til molekylærbiologi, arvelighetsforskning og studiet av genenes grunnleggende egenskaper og funksjoner, så vel som sammenkoblinger mellom human genetik og eugenikk, strekker seg tilbake til perioden før andre verdenskrig. Raseforskere studerte «hybrider» og «isolater» lenge før oppdagelsen av DNA-molekylet på 1950-tallet, ved å kombinere antropometri, slektsforskning, tvillingforskning og blodserumanalyser.

I det ekstreme tilfellet med tysk raseforskning søgtes human genetik og antropologisk forskning for en vitenskapelig rettferdiggjørelse for nazistisk rasepolitikk og utryddelsen av millioner av mennesker. En betydelig mengde faglitteratur har pekt på den påfallende kontinuiteten i før- og etterkrigstidens genetiske forskning med tanke på

Om Adolf Hitler hadde blitt DNA-testet mens han levde, hadde han ikke blitt så fornøyd.

RAGNAR DIDRIK OSDAL, REKTOR PÅ VOLDA VIDEREĞÅENDE SKOLE, OM UNDERVISNINGSPROSJEKTET «MITT AFRIKANSKE DNA» TIL NÆRNETT 15. SEPTEMBER.

begrepene og kategoriene, forskningsdesignene, teoriene, institusjonene og de individuelle forskerne.

Tilgang på genetisk materiale for nålevende og fortidige mennesker er en av de viktigste begrensingsfaktorene for DNA-forskningen. Kampene om disse prøvene har betydelige etiske implikasjoner, som blir svært tydelige i saker som angår urfolk. Reich tar opp konkurransen om menneskelig DNA i et kapittel om amerikanske urfolk og DNA-forskning. Han virker frustrert over all tida det tar å konsultere urfolk, og over hvordan deres skepsis begrenser tilgangen til menneskelige prøver. Han konstruerer derfor en todeling mellom amerikanske urfolksindivider som er opptatt av sin genetiske historie, og stammerådene, som er uvitenskapelige, kontrollerende og fiendtlige. I motsetning til denne negative skildringen, viser de mange vedtakene og dokumentene

sensitive for urfolksperspektiver».

En bør alltid være årvåken når forskere ser etter snarveier og forsøker å sikre seg mot innblanding. Når manuskriptene først er skrevet, er det for sent å imøtekomme urfolksperspektiver. Det kan synes som om situasjonen er bedre enn tidligere, da forskerne bare forsvant etter å ha tatt sine prøver, og skrev sin forskning i språk som ikke var tilgjengelig for urfolk. Men hvor mye bedre er det egentlig? Et veiledende prinsipp bør være å respektere stemmene til de som ikke ønsker å delta i genetisk forskning, og å engasjere seg i meningsfulle diskusjoner med alle de som uttrykker bekymringer. Samtidig bør en anerkjenne og legge stor innsats i å snu om på den asymmetriske maktfordelingen i disse møtene.

Spørsmålene om den tidligere vitenskapelige rasismen og dens effekter, samt de etiske og politiske implikasjonene

«Vi må ikke glemme hvor tentative og mangelfulle disse antakelsene om menneskets evolusjon er»

produert av urfolksråd et engasjement for hvordan vitenskapelig forskning utføres og anvendes. Det de fleste er skeptiske til, er at deres verdenssyn ignoreres, en mulig utnyttelse og patentering av deres genmateriale, og fravær av et reelt informert samtykke. Lesere av Reichs bok vil se at de har all grunn til å være mistenksomme.

Reichs syn oppsummeres i følgende sitat: «Mitt eget perspektiv er at vi trenger et forskningsmiljø som kommer frem til en mellomposisjon, en tilnærming som ikke krever tillatelse hos enhver potensielt interessert gruppe eller stamme [...] Vi forskere bør strebe etter å henvende oss bredt ut når vi studerer amerikanske urfolks historie, for å forsikre oss om at alle manuskripter vi skriver er

av DNA-forskningen, er som oftest skjult både i forskningsmiljøer og i populærvitenskapelige bøker. Publikums higen etter store DNA-fortellinger burde få forskerne og forfatterne til å innse viktigheten av et høyt presisjonsnivå. De bør ha en kritisk holdning til hvordan de selv utfører og presenterer vitenskapelig forskning.

Reich, og mange andre genetikere, er beklymret for at deres resultater skal misbrukes av personer med ekstremistiske ideologier og rasistiske agendaer, slik det ble gjort i fortiden. Derfor må vi, når vi jobber ved skrivebordene og i labene våre, og enda mer når vi snakker offentlig, reflektere over makten som ligger i våre yrker og i historiene vi konstruerer.

Ageliki Lefkaditou, antropologihistoriker
ageliki.lefkaditou@tekniskmuseum.no